

UDK 347.91/.95(063)(063)

ZBORNIK RADOVA S
III. MEĐUNARODNOG SAVJETOVANJA

**„AKTUALNOSTI GRAĐANSKOG
PROCESNOG PRAVA –
NACIONALNA I USPOREDNA
PRAVNOTEORIJSKA I
PRAKTIČNA DOSTIGNUĆA“**

**PRAVNI FAKULTET
SVEUČILIŠTE U SPLITU**

**ZBORNİK RADOVA S III.
MEĐUNARODNOG SAVJETOVANJA**

„AKTUALNOSTI GRAĐANSKOG PROCESNOG PRAVA
– NACIONALNA I USPOREDNA PRAVNOTEORIJSKA I
PRAKTIČNA DOSTIGNUĆA“

26. i 27. listopada 2017. godine

**Zbornik radova s III. međunarodnog savjetovanja
„Aktualnosti građanskog procesnog prava – nacionalna i usporedna
pravnoteorijska i praktična dostignuća“**

Nakladnik
Sveučilište u Splitu
Pravni fakultet
Domovinskog rata 8
21000 Split

Katedra za građansko procesno pravo
Zavod za istraživanje građanskih sudskih postupaka i suradnju s pravosuđem
Zavod za suradnju s gospodarstvom i ustanovama

CIP - Katalogizacija u publikaciji
S V E U Č I L I Š N A K N J I Ž N I C A
U S P L I T U

UDK 347.91/.95
005.745

MEĐUNARODNO savjetovanje Aktualnosti
građanskog procesnog prava - nacionalna i
usporedna pravnoteorijska i praktična
dostignuća (3 ; 2017 ; Split)

Zbornik radova s III. međunarodnog
savjetovanja Aktualnosti građanskog
procesnog prava - nacionalna i usporedna
pravnoteorijska i praktična dostignuća,
Split, 26. i 27. listopada 2017. godine /
urednici Dinka Šago ... <et al.>. - Split
: Pravni fakultet, 2017.

Bibliografske bilješke uz tekst. -
Summaries.

ISBN 978-953-8116-15-5

1. Šago, Dinka

170115071

ISBN 978-953-8116-15-5

Urednik nakladničke djelatnosti

izv. prof. dr. sc. Željko Radić, dekan Pravnog fakulteta u Splitu

Urednici izdanja

doc. dr. sc. Dinka Šago, docentica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu

prof. dr. sc. Jozo Čizmić, redoviti profesor u trajnom zvanju

Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu

prof. dr. sc. Vesna Rijavec, redovita profesorica Pravnog fakulteta Univerze v Mariboru

prof. dr. sc. Arsen Janevski, redoviti profesor u trajnom zvanju Pravnog fakulteta

Univerziteta u Skopju

izv. prof. dr. sc. Vesna Lazić Smoljanić, izvanredna profesorica Pravnog fakulteta u Rijeci/

Utrecht University School of Law

izv. prof. dr. sc. Milijan Sesar, izvanredni profesor Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu

prof. dr. sc. Aleš Galič, redoviti profesor Pravnog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani

Recenzenti

prof. dr. sc. Alan Uzelac, redoviti profesor u trajnom zvanju

Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

prof. dr. sc. Eduard Kunštek, redoviti profesor u trajnom zvanju

Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci

izv. prof. dr. sc. Alena Huseinbegović, izvanredna profesorica

Pravnog fakulteta Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru

doc. dr. sc. Dejan Bodul, docent Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci

doc. dr. sc. Paula Poretti, docentica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Osijeku

doc. dr. sc. Viktorija Haubrich, docentica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Mostaru

doc. dr. sc. Tjaša Ivanc, docentica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Mariboru

Priprema i tisak

REDAK d. o. o. Split

Naklada

250 primjeraka

Ovaj Zbornik predstavlja rezultat III. međunarodnog savjetovanja „Aktualnosti građanskog procesnog prava – nacionalna i usporedna pravnoteorijska i praktična dostignuća“ održanog na Pravnom fakultetu u Splitu 26. i 27. listopada 2017. godine.

ZBORNİK RADOVA S III. MEĐUNARODNOG SAVJETOVANJA

„AKTUALNOSTI GRAĐANSKOG PROCESNOG PRAVA – NACIONALNA I USPOREDNA PRAVNOTEORIJSKA I PRAKTIČNA DOSTIGNUĆA“

Urednici

doc. dr. sc. Dinka Šago, docentica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu

prof. dr. sc. Jozo Čizmić, redoviti profesor u trajnom zvanju

Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu

prof. dr. sc. Vesna Rijavec, redovita profesorica Pravnog fakulteta Univerze v Mariboru

prof. dr. sc. Arsen Janevski, redoviti profesor u trajnom zvanju Pravnog fakulteta

Univerziteta u Skopju

izv. prof. dr. sc. Vesna Lazić Smoljanić, izvanredna profesorica Pravnog fakulteta u Rijeci/

Utrecht University School of Law

izv. prof. dr. sc. Milijan Sesar, izvanredni profesor Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu

prof. dr. sc. Aleš Galič, redoviti profesor Pravnog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani

**Pravni fakultet
Split, 2017.**

III. MEĐUNARODNO SAVJETOVANJE

„AKTUALNOSTI GRAĐANSKOG PROCESNOG PRAVA – NACIONALNA I USPOREDNA PRAVNOTEORIJSKA I PRAKTIČNA DOSTIGNUĆA“

Datum održavanja

26. i 27. listopada 2017. godine

Organizatori

Pravni fakultet u Splitu

Katedra za građansko procesno pravo

Zavod za istraživanje građanskih sudskih postupaka i suradnju s pravosuđem

Zavod za suradnju s gospodarstvom i ustanovama

Predsjednica organizacijskog odbora

doc. dr. sc. Dinka Šago, docentica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu

Organizacijski odbor

prof. em. dr. sc. Mihajlo Dika, profesor emeritus Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

prof. dr. sc. Jozo Čizmić, redoviti profesor u trajnom zvanju

Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu

prof. dr. sc. Vesna Rijavec, redovita profesorica Pravnog fakulteta Univerze v Mariboru

prof. dr. sc. Arsen Janevski, redoviti profesor u trajnom zvanju Pravnog fakulteta

Univerziteta u Skopju

prof. dr. sc. Aleš Galič, redoviti profesor Pravnog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani

izv. prof. dr. sc. Milijan Sesar, izvanredni profesor Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu

izv. prof. dr. sc. Željko Radić, dekan Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu

prof. dr. sc. Regina Garcimartín Montero, Prof. Titular de Derecho Procesal

Universidad de Zaragoza (Spain)

izv. prof. dr. sc. Alena Huseinbegović, izvanredna profesorica

Pravnog fakulteta Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru

Kontakt

doc. dr. sc. Dinka Šago, e-mail: dsago@pravst.hr

Radni jezik: hrvatski, slovenski, makedonski, engleski, španjolski

Mjesto održavanja

Pravni fakultet Split

Domovinskog rata 8, 21000 Split, Republika Hrvatska

SADRŽAJ

prof. em. dr. sc. Mihajlo Dika, profesor emeritus O NOVINAMA U OVRSI NA NEKRETNINI RADU NAPLATE NOVČANE TRAŽBINE PREMA NOVELI OVRŠNOG ZAKONA IZ SRPNJA 2017.	9
prof. dr. sc. Arsen Janevski, redovni profesor u trajnom zvanju JAVNOBILJEŽNIČKI PLATNI NALOG	51
prof. dr. Jozo Čizmić, redoviti profesor u trajnom zvanju prof. dr. Alena Huseinbegović, vanredna profesorica doc. dr. Alaudin Brkić, docent PROCESNOPRAVNA ZAŠTITA STRANAKA UGOVORA O FINANSIJSKOM LEASINGU U IZVRŠNOM PRAVU ENTITETA BIH	77
Aleš Galič, Professor of Law Remedies in Case of a Violation of The Right to a TRIAL WITHIN REASONABLE TIME: THE SLOVENIAN MODEL	113
M ^a del Carmen Garcimartín Montero, Prof. Titular de Derecho Procesal Regina Garcimartín Montero, Prof. Titular de Derecho Procesal MEDIACIÓN FAMILIAR Y PROCESOS MATRIMONIALES: OPORTUNIDAD Y EFICACIA	129
prof. dr. sc. Vesna Rijavec, redovita profesorica JAVNOBILJEŽNIČKI AKT U MEĐUNARODNOM PRAVNOM PROMETU	151
izv. prof. dr. sc. Tomaž Keresteš, izvanredni profesor NEZAKONITO PRIBAVLJENI DOKAZI U GRAĐANSKOM POSTUPKU SLOVENIJE I CENTRALNE EUROPE.....	163
dr. sc. Srđan Šimac, sudac Visokog trgovačkog suda Republike Hrvatske i predsjednik Hrvatske udruge za mirenje O PERCEPCIJI I DOJMOVIMA PRAVNIKA O PARNIČNOM POSTUPKU I POSTUPKU MIRENJA - ANALIZA PROVEDENOG ISTRAŽIVANJA.....	173
doc. dr. sc. Zvonimir Jelinić, docent	213
O NEDOSTACIMA I ODRŽIVOSTI POSTOJEĆIH PRAVILA O VRIJEDNOSTI PREDMETA SPORA U HRVATSKOM GRAĐANSKOM PROCESNOM PRAVU.....	213
doc. dr. sc. Dejan Bodul, docent NEKI PRIJEPORI U IZVRŠNOM POSTUPKU FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE – OVRHA NA NEKRETNINI RADU NAPLATE MANJIH IZNOSA.....	237

Erika Daniela Rocha Kunstek, Licenciada en derecho Ines Matić, mag. iur. univ. spec. crim., asistentica Dominik Mišević, mag. iur.	
ANTICRESIS Y ENFITEUSIS – ASPECTOS PROCESALES.....	253
doc. dr. sc. Dinka Šago, docentica	
ZABILJEŽBA PRVENSTVENOG REDA U ZEMLJIŠNIM KNJIGAMA.....	275
doc. dr. sc. Slađana Aras Kramar, docentica	
ŠIRENJE NADLEŽNOSTI JAVNIH BILJEŽNIKA NA PODRUČJU OBITELJSKOPRAVNIH ODNOSA?	299
doc. dr. sc. Viktorija Haubrich, docentica	
POSTUPAK PO ŽALBI PROTIV PRESUDE U PARNIČNOM POSTUPKU	323
izv. prof. dr. sc. Aleksandra Maganić, izvanredna profesorica	
RASPOLAGANJE PACIJENTA U NJEMAČKOM PRAVU – <i>DE LEGE FERENDA</i> PRIJEDLOG ZA HRVATSKU?.....	365
Nina Mišić Radanović, mag. iur., asistentica	
MATERIJALNA I PROCESNA JAMSTVA PRAVA NA SLOBODU OSOBA S DUŠEVNIM SMETNJAMA U POSTUPKU CIVILNOG PRISILNOG SMJEŠTAJA	391
Marko Bratković, mag. iur., asistent	
DE EXPENSIS NON CURAT PRAETOR SUPREMUS?.....	427
Juraj Brozović, mag. iur., asistent	
ARBITRAŽNI PLATNI NALOZI KAO METODACERTIFIKACIJE NESPORNIH TRAŽBINA.....	449

Doc. dr. sc. Zvonimir Jelinić, docent
Pravnog fakulteta Sveučilišta u Osijeku

O NEDOSTACIMA I ODRŽIVOSTI POSTOJEĆIH PRAVILA O VRIJEDNOSTI PREDMETA SPORA U HRVATSKOM GRAĐANSKOM PROCESNOM PRAVU

UDK: 347.9 (497.5)
Pregledni znanstveni rad

U hrvatskom Zakonu o parničnom postupku pojam „vrijednost predmeta spora“ spominje se na velikom broju mjesta i u kontekstu različitih situacija i rješenja. Iako je iz dostupne literature i prakse razvidno da je problematika vrijednosti predmeta spora nebrojeno puta bila predmetom akademskih i sudskih deliberacija, posebice u kontekstu izračuna troškova postupka, kumulacije tužbenih zahtjeva, određivanja vrste pravila koja će se primijeniti tijekom postupka, ostvarivanja prava na izjavljivanje revizije itd., o pitanju svrsishodnosti svekolike uporabe ekvivalenta novčane vrijednosti kao kriterija za rješavanje različitih procesnih pitanja i problema, potencijalno i strukturalnih nedostataka unutar sustava građanskog pravosuđenja, široka i strukturirana rasprava nikada nije bila vođena niti je ista autoru poznata i dostupna.

U radu će se nastojati ukazati na funkcionalne nedostatke sadašnjih pravila te pružiti osnovu za promišljanja o potrebi brisanja pojedinih odredbi te općenito potrebi da se pojedini koncepti iz hrvatskog Zakona o parničnom postupku temeljito reformiraju.

Ključne riječi: *vrijednost predmeta spora, sporovi male vrijednosti, ovlaštenje za zastupanje, odvjetnička nagrada, revizija*

1. UVOD

Lamentiranja o promjenama vrijednosti imovine uslijed društvenih i tržišnih kretanja, vođenje rasprava o pravičnosti raznih propisanih naknada te optimiziranosti propisanih limita te općenito (naj)viši stupanj pažnje koji se usmjerava prema stvarima i pravima visokih vrijednosti danas predstavljaju društvenu konstantu. Jedna od posljedica materijalnog poimanja vrijednosti je da su izrijeком propisani iznosi svoje mjesto pronašli u propisima koji reguliraju različite sfere pravnog života.

U fokusu ovog rada je pojam „vrijednost predmeta spora“ (ili *samo vps*) u građanskom postupku. Odmah treba napomenuti da građanski postupak nije jedina grana prava opterećena s propisivanjem različitih novčanih limita. Iz pregleda niza propisa lako je utvrditi da se novčani limiti rabe u kontekstu različitih pravnih rješenja, ne nužno i isključivo vezanih za redovni put ostvarivanja pravne zaštite. Npr. u domeni ugovornog prava pojmovi „vrijednost predmeta spora“ ili „vrijednost pravnog posla“

imaju specifičnu funkciju ograničavanja ugovorne slobode stranaka prilikom zasnivanja pravnog odnosa. Samo za primjer; čl. 53 Zakona o javnom bilježništvu u jednom stavku određuje da javnobilježnički akt nije potreban za pravnu valjanost određenih ugovora ukoliko vrijednost tih pravnih poslova ne prelazi iznos od 50,000 kn,¹ dok npr. Zakon o zaštiti potrošača u čl. 12 određuje dužnost trgovca potrošaču ispostaviti ponudu na trajnom mediju s opisom radova te potrebnog materijala i dijelova za popravak ako je vrijednost usluge veća od 500,00 kuna.² U odvjetničkim i javnobilježničkim poslovima, ako prilikom ugovaranja posla naknada za rad odvjetnika i bilježnika tarifnim propisima nije određena u paušalnom iznosu, njihov obračun često ovisi o vrijednosti naručenog posla ili vrijednosti službene radnje.³ Iz navedenih primjera možemo zaključiti da u segmentu ugovornog prava propisivanje obveze uzimanja u obzir vrijednosti posla koji treba obaviti svoju podlogu ima u potrebi osiguranja pravilnosti pravnih poslova, a u kontekstu pravnih usluga u predvidljivosti njihovih cijena za građanstvo i pravne osobe.

U segmentu izvanparničnog procesnog prava moguće je naići na odredbe s kojima se kroz specificiranje točno određenih iznosa određuje i način tj. obveza postupanja pravosudnih tijela. Ovršni zakon određuje da sud mora odbiti prijedlog za ovrhu na nekretnini ako glavnica tražbine radi čijeg se namirenja ovrha traži ne prelazi iznos od 20.000,00 kuna, osim ako je prijedlog podnesen radi prisilnog ostvarenja tražbine radi zakonskoga uzdržavanja ili tražbine radi naknade štete uzrokovane kaznenim djelom.⁴ Stečajni zakon predviđa poseban pravni put namirenja vjerovnika ako sud tijekom prethodnoga postupka ocijeni da imovina stečajnoga dužnika ne prelazi iznos od 2.000.000,00 kuna.⁵

Pravo društava također nije imuno na model propisivanja točno određenih novčanih vrijednosti o kojima će ovisiti nastupanje neke obveze odnosno pravo na iniciranje sudskih postupaka. Zakon o trgovačkim društvima obveznu transformaciju

¹ V. čl. 53 Zakona o javnom bilježništvu (Narodne novine br. 78/1993, 29/1994, 162/1998, 16/2007, 75/2009, 120/2016).

² V. čl. 12 Zakona o zaštiti potrošača (Narodne novine br. 41/2014, 110/2015).

³ V. tbr. 7.1. Tarife o nagradama i naknadi troškova za rad odvjetnika (Narodne novine br. 142/2012, 103/2014, 118/2014, 107/2015), čl. 12 Pravilnika o privremenoj javnobilježničkoj tarifi (Narodne novine br. Narodne novine 38/1994, 82/1994, 52/1995, 115/2012, 120/2015), čl. 6 Pravilnika o nagradama i naknadi troškova javnih bilježnika u ovršnom postupku (Narodne novine 8/2011, 112/2012, 114/2012).

⁴ V. čl. 80.b Ovršnog zakona (Narodne novine br. Narodne novine 112/2012, 25/2013, 93/2014, 55/2016, 73/2017).

⁵ V. čl. 127 Stečajnog zakona o stečajnim postupcima male vrijednosti (Narodne novine br. 71/2015). Kao primjer možemo navesti i jednu noviju normativnu eskapadu zakonodavca. Primjena posebnog stečajnog propisa – Zakona o postupku izvanredne uprave u trgovačkim društvima od sistemskog značaja za Republiku Hrvatsku jednim dijelom ovisi o iznosu bilančnih obveza stečajnog dužnika pa tako propis neće biti primjenjiv na dionička društva koja imaju manje od 5000 radnika i čije obveze u računu bilance iznose manje od 7,5 milijardi kuna što je tom propisu pridalo novi naziv – Lex Agrokor (v. čl. 4 Zakona o postupku izvanredne uprave u trgovačkim društvima od sistemskog značaja za Republiku Hrvatsku (Narodne novine br. 32/2017).

obrtnika u obrtnika višeg ranga - trgovca pojedinca pretpostavlja iznosu godišnjeg prihoda.⁶ Također, isti propis pravo na iniciranje sudskog opoziva članova nadzornog odbora od strane dioničara uvjetuje njihovim sudjelovanjem u najmanje 8 milijuna kuna temeljnog kapitala društva, iznos koji se kroz zakonski tekst proteže i kao uvjet za iniciranje promjene revizora te imenovanje zastupnika kod postavljanja zahtjeva za naknadu štete prema članovima uprave i nadzornog odbora.⁷ Naravno, nije riječ o jedinim određenjima konkretnih iznosa o kojima ovisi ostvarivanje prava članova društva prema *samom* društvu i njegovim upraviteljima, kao što uostalom i niz drugih propisa nije imun od uporabe konkretnih vrijednosti kao uvjeta za ostvarivanje prava, iniciranje postupka, modalitet realizacije pravnog posla i sl.

Prethodni spomeni hrvatskih zakonskih rješenja impliciraju postojanje bitno različitih motiva koji su služili kao podloga za normativnu razradu pojedinih rješenja pri čemu valja istaknuti da se samo neka od tih rješenja se mogu dovesti u vezu s terminom „vrijednost predmeta spora“ na način koji ga koristi Zakon o parničnom postupku⁸ (u daljnjem tekstu: ZPP). Jezična konstrukcija „vrijednost predmeta spora“ ne implicira postojanje bilo kakve vrijednosti (pravnog posla, stvari ili prava) već isključivo one vrijednosti povodom koje se vodi spor. Pregled ZPP-a upućuje na tridesetak mjesta na kojima se izrijeком spominje vrijednost predmeta spora. Očigledno, riječ je o terminu koji stubokom prožima sustav građanskog pravosuđenja što je sasvim u skladu s napisom iz udžbenika građanskog procesnog prava za studente hrvatskih pravnih fakulteta. Na samom početku relativno kratkog poglavlja koje nosi naziv „vrijednost predmeta spora“ piše sljedeće;

*„Vrijednost predmeta spora ima važnu ulogu kao kriterij za utvrđivanje stvarne nadležnosti, sastava suda, vrste postupaka, prava na izjavljivanje revizije, ovlaštenja za zastupanje ili prava na naknadu troškova postupka. Vrijednost predmeta spora relevantna je i za utvrđivanje obveze plaćanja sudskih pristojba. Pod vrijednošću predmeta spora treba ovdje razumjeti vrijednost zahtjeva što ga tužitelj ističe u tužbi, izraženu u novcu.“*⁹

Prva rečenica citiranog odlomka pruža izvrsnu osnovu za daljnju razradu teme ovog rada. Sve navedene procesne situacije – pravila i instituti čija primjena izravno ovisi o uporabi kriterija «vrijednost predmeta spora» podložne su ekstenzivnoj eva-

⁶ Čl. 3 Zakona o trgovačkim društvima (Narodne novine 111/1993, 34/1999, 121/1999, 52/2000, 118/2003, 107/2007, 146/2008, 137/2009, 111/2012, 125/2011, 68/2013, 110/2015).

⁷ V. čl. 260, 273a i 298 Zakona o trgovačkim društvima.

⁸ Zakon o parničnom postupku (Službeni list SFRJ 4/1977, 36/1977, 36/1980, 6/1980, 69/1982, 43/1982, 58/1984, 74/1987, 57/1989, 20/1990, 27/1990, 35/1991, Narodne novine 53/1991, 91/1992, 112/1999, 129/2000, 88/2001, 117/2003, 88/2005, 2/2007, 96/2008, 84/2008, 123/2008, 57/2011, 25/2013, 89/2014).

⁹ Triva, S.; Dika, M., „Građansko parnično procesno pravo“, VII. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2004., str. 265.

luaciji. Ipak, želimo naglasiti da je naša intencija ograničiti se na raspravu o funkcionalnim nedostacima pojedinih skupina pravila. Konkretno, to bi značilo raspraviti ostvaruju li pravila o vrijednosti predmeta spora svrhu s obzirom na niz okolnosti koje obilježavaju primjenu pravila o vps-u, shvaćanjima o poželjnom načinu funkcioniranja pravosudnog sustava, promjenama u doktrinarnim pogledima na materiju građanskog procesa, reforme parničnog zakonodavstva i dr.

U radu se nećemo baviti s pitanjima koja su skupčana s praktičnom primjenom pravila koja se vežu za «vrijednost predmeta spora» te će ista biti u uglavnom izostavljena iz narednih izlaganja. Primjerice, o pitanjima poput utvrđivanja vrijednosti predmeta spora u različitim slučajevima objektivne i subjektivne kumulacije, računanja vrijednosti predmeta spora kada je postavljen zahtjev za buduća davanja koja se ponavljaju te nekih drugih dilema nastalih u praksi već postoji opsežna sudska praksa te razni radovi.¹⁰

Izlaganja u radu ograničena su na listu situacija u kojima se naglašava važna povezanost parničnog procesnog prava s pitanjem vrijednost predmeta spora. Redoslijed izlaganja o procesnim situacijama koje pretpostavljaju utvrđenje vrijednosti predmeta spora slijediti će konstataciju prenesenu iz udžbenika. U zaključku ćemo sumirati nalaze istraživanja i promišljanja pokušavajući dati odgovor na pitanje je li rezonancija s kojom vrijednost predmeta spora opterećuje građanski sudski postupak prihvatljiva i održiva s aspekta funkcije i svrhe tih pravila ili je, pak, vrijeme da se napuste neka od sadašnjih rješenja te učini daljnji korak u modernizaciji pojedinih instituta hrvatskog parničnog postupka.

1.1. OPĆENITO O PROBLEMU UTVRĐIVANJU VRIJEDNOSTI PREDMETA SPORA U ZAKONU I PRAKSI

Zaštita subjektivnih prava kroz sustav državnog pravosuđa počiva na podnošenju tužbe. Tužbeni podnesak mora sadržavati određen zahtjev u pogledu glavne stvari i sporednih traženja, činjenice na kojima tužitelj temelji svoj zahtjev, dokaze kojima se utvrđuju te činjenice te druge podatke koje moraju imati podnesci.¹¹ Kada predmet tužbenog zahtjeva nije isplata novčane svote, a stvarna nadležnost, sastav suda, vrsta postupka, pravo na izjavljivanje revizije, ovlaštenje na zastupanje ili pravo na nakna-

¹⁰ Ovisno o tome koja se procesna situacija želi analizirati, željenu literaturu ne bi trebalo biti odviše teško pronaći, a iz pregleda proizlazi da su neki zanimljivi materijali dostupni su na internetu. Pretraživač CROLIST knjižnice Pravnog fakulteta u Osijeku na ključne riječi «vrijednost predmeta spora» reagira s prikazivanjem petnaestak radova od kojih navodimo samo neke: Jelušić, D., «Neka kritička pravna promišljanja vezana uz predmet Klauz protiv Hrvatske», Hrvatska pravna revija, 16:4(2016), str. 67-75.; Pavletić, S., «O troškovima parničnog postupka», Pravo i porezi, 16:9(2007), str. 51-54; Mastilović, B., «Troškovi parničnog postupka kod promjene vrijednosti predmeta spora», Hrvatska pravna revija 5:9(2005), str. 91-98, Grbin, I., «Vrijednost predmeta spora te troškovi parničnog postupka», Pravo u gospodarstvu 46:6 (2007), str. 437-492.

¹¹ Čl. 186 ZPP.

du troškova postupka ovisi o specifikaciji vrijednosti predmeta spora, tužitelj je dužan u tužbi naznačiti vrijednost predmeta spora (u daljnjem tekstu: vps).¹² Zakon o parničnom postupku donosi niz odredbi koje razrađuju problem utvrđivanje vrijednosti predmeta spora u kontekstu različitih građanskopravnih odnosa. Tako je određeno da se kao mjerodavna vrijednost spora u obzir uzima samo vrijednost glavnog zahtjeva,¹³ da se u slučaju budućih i repetitivnih davanja vrijednost predmeta spora računa po njihovom zbroju kumulativno do zbroja davanja za vrijeme od pet godina,¹⁴ zatim regulirano je određivanje vps-a u slučaju objektivne i subjektive kumulacije,¹⁵ adresirano je pitanje utvrđivanja vps-a u slučaju postavljanja zahtjeva za davanje osiguranja ili ustanovljavanje založnog prava¹⁶ te se uočava da se normiraju i druge potencijalne situacije poput utvrđivanja vps-a kod procesne *facultas alternative*¹⁷ odnosno situacije kada vrijednost predmeta spora nije raspravljena i precizirana što dovodi do fiksiranja vps-a na iznos od 50,000 kn u redovnim, odnosno 100,000 kn u trgovačkim sporovima.¹⁸

Pregled sudske prakse pokazuje da se sudovi sa spomenutim pitanjima ekstenzivno bave u svojem radu. Štoviše, količina dostupne sudske prakse u odnosu na vrijednost predmeta spora zorno prikazuje u kojoj mjeri preciziranje vps-a može opterećivati postupanje u parničnom postupku, kako iz perspektive suda tako i stranaka i njihovih punomoćnika.¹⁹ Suviše visoko ili suviše nisko naznačena vrijednost predmeta spora u tužbi može imati svoje reperkusije na troškove postupka, modalitet njegove provedbe te, među inim, pravo na izjavljivanje revizije. Zakonodavac daje sudu ovlast da po službenoj dužnosti ili na prigovor tuženika provjeri točnost naznačene vrijednosti te rješenjem protiv kojega nije dopuštena posebna žalba odredi vrijednost predmeta spora.²⁰ Iako je stav prakse da stranke ne mogu sporazumno utvrditi dru-

¹² Ibid.

¹³ Čl. 35 ZPP. Kamate, parnični troškovi, ugovorna kazna i ostala sporedna potraživanja ne uzimaju se obzir ako ne čine glavni zahtjev.

¹⁴ Čl. 36 ZPP.

¹⁵ Čl. 37 ZPP.

¹⁶ Čl. 39 ZPP.

¹⁷ V. čl. 40 st. 1 u vezi s čl. 327 ZPP.

¹⁸ V. čl. 40 st. 5. te 495. a ZPP.

¹⁹ V. praksu prikupljenu u Grbin, I., „Zakon o parničnom postupku sa sudskom praksom, bilješkama, napomenama, priložima i abecednim kazalom“, V. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Zagreb 2010., str. 50-57.

²⁰ V. čl. 40 st. 3-5 ZPP. Mogućnost prigovarivanja suviše visoko ili nisko naznačenoj vrijednosti predmeta spora razrađena je u Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2003 godine (Narodne novine 117/2013), do danas najvećoj i čini se, vremenski gledano, prilično kasno donesenoj noveli ZPP-a. U VII. Izmiijenjenom i dopunjenom izdanju udžbenika iz Građanskog parničnog procesnog prava među inim stoji da je uvođenjem takve odredbe u tekst ZPP-a tuženiku otvorena mogućnost utjecanja na određivanje vps-a, čime je otklonjen nedostatak starog uređenja koji je tuženika diskriminirao, zbog čega se moglo tvrditi da takvo rješenje nije u skladu s ustavnim postulatom o jednakosti stranaka u postupku (Triva, S.; Dika, M., „Građansko

gačiju vrijednost predmeta spora od one koju je tužitelj u tužbi naznačio,²¹ postoji mogućnost da vps ne odgovara protuvrijednosti imovine koja je predmet spora, ako se tužbeni zahtjev ne odnosi na novčanu svotu.²² Naime, nije neuobičajeno da u takvim situacijama tuženik, iako svjestan problema obračuna parničnih troškova prešutno pristaje na suviše visoko naznačenu vrijednost smatrajući da se pravo na izjavljivanje redovne revizije sukladno kriteriju *ratione valoris* može u konačnici pozitivno ogleđati u zaštiti njegovih subjektivnih prava. Pažljivi pregled odredbi ZPP-a upućuje na zaključak koji potvrđuje i literatura. Ako tužitelj traži da tuženik bude osuđen isplatiti tužitelju određeni iznos novca, vps se utvrđuje prema svoti navedenoj u tužbi dok u postupcima u kojima se tužbeni zahtjev ne odnosi na novčanu svotu, mjerodavna će biti vrijednost predmeta spora koju tužitelj naznači.²³ Proizlazi da prvom slučaju vps koji tužitelj naznači nije podložan prigovoru i kasnijoj eventualnoj korekciji, dok bi se u drugoj situaciji, kada se tužbeni zahtjev ne odnosi na novčanu svotu mjerodavnu vrijednost predmeta spora moglo propitivati, bilo po službenoj dužnosti ili na prigovor tuženika.²⁴ U kontekstu problema koji se može javiti u hrvatskim sudnicama ovdje je potrebno upozoriti na potrebu uspostavljanja modela koji će stimulirati stranke da prilikom podnošenja tužbe vps naznače u optimalnoj visini, nikako nerealno visoko s obzirom da je sud vezan pravilom prema kojem se troškovi odvjetnika obračunavaju prema posebnim tarifnim pravilima.²⁵ Iako se pravila o obračunu troškova postupka u slučaju djelomičnog uspjeha javljaju kao svojevrsni preventivni mehanizam kod friziranja vrijednosti predmeta spora u postupcima kada tužitelj traži isplatu novčane svote (ovdje tuženik nema pravo prigovora kao što je to slučaj kad se tužbeni zahtjev ne odnosi na novčanu svotu),²⁶ nerijetko će bez preliminarnih istraživanja i vještačenja visinu zahtjeva biti teško postaviti sa stopostotnom preciznošću. S obzirom na moguću troškovnu penalizaciju tužitelja koji vrijednost predmeta spora u tužbi označi previsoko (čemu treba pridodati pravilo iz čl. 190 ZPP-a prema kojemu tužitelj može preinačiti tužbu samo do zaključenja prethodnog postupka) stimulacija stranke da prilikom postavljanja tužbenog zahtjeva njegovu vrijednost odrede u granicama realiteta javlja se kao jedna od važnijih odrednica prilikom označavanja vps-a.

Opstoji činjenica da dosadašnja sudska praksa nije uspjela otkloniti sve dileme koje se mogu javiti prilikom utvrđivanja vrijednosti predmeta spora. Iako opširna i dosta

parnično procesno pravo“, Zagreb, 2004., str. 265.).

²¹ K. odluke Rev 157/85 od 13. 2. 1985. – PSP 27/120; Rev 1378/02 od 23. 2. 2005. – IO 1/05-210.

²² K. Rev 2836/90 od 27. 3. 1991. – IO 1993/244.

²³ Triva, S.; Dika, M., op.cit. (bilj. 21), str. 266-267.

²⁴ Arg. ex. čl. 40 st. 2 i 3 u vezi s čl. 186 st. 2 ZPP-a.

²⁵ K. čl. 155 st. 2 ZPP.

²⁶ Kod djelomičnog uspjeha stranaka u parnici sud pri odlučivanju o naknadi parničnih troškova mora voditi računa o uspjehu kako tužitelja, tako i tuženika (Rev 609/01 od 22. 5. 2001. – IO 2/01-181).

temeljita, splet različitih okolnosti potaknut promjenama u propisima ili političkom sustavu nerijetko može dovesti do određenih nesnalaženja koje, baš kao u predmetu Egić protiv Hrvatske,²⁷ mogu dovesti do povrede temeljnih ljudskih procesnih prava. U spomenutom predmetu sudsko utvrđivanje vrijednosti predmeta spora na prijedlog tužiteljice u visini od 10,000 HRK (unatoč činjenici da je vještačenje ukazalo da je vrijednost sporne imovine iznad zakonskog praga za izjavljivanje revizije protiv presude) dovelo je do povrede prava na pristup sudu s obzirom da je podnositeljica imala razumno očekivanje da će moći koristiti pravo na izjavljivanje revizije te da njezin revizijski zahtjev neće biti proglašen nedopuštenim *ratione valoris*.²⁸ Ustavni sud Republike Hrvatske je također imao prilike raspravljati o postupanju Vrhovnog suda RH kada je zbog preniske vrijednosti predmeta spora revizija podnositelja odbačena kao nedopuštena.²⁹ Iz odluke proizlazi prilično moderno shvaćanje problema utvrđivanja vrijednosti predmeta spora. Naime, kako navodi Ustavni sud, formalistički pristup, isključivo gramatičko tumačenje čl. 37 (koji regulira pitanje određivanja vrijednosti predmeta spora pri objektivnoj i subjektivnoj kumulaciji tužbenih zahtjeva) te puka mehanička primjena vrijednosnog kriterija o kojem ovisi ostvarivanje pristupa Vrhovnom sudu lako može dovesti do povrede prava na pristup sudu, ključnog prava bez kojega se ne može otvoriti prostor ispunjavanju drugih temeljnih procesnih jamstava koja izviru iz prava na pravično suđenje.³⁰

Praksa pokazuje da raznolikost životnih i poslovnih situacija svoje reperkusije može imati i na problem utvrđivanja vrijednosti predmeta spora u parničnim postupcima. S druge strane, opterećivanje procesnog zakonodavstva s odredbama koje bi u svakom pojedinačnom slučaju razriješavale nedoumice koje se mogu pojaviti u praksi bilo bi pogrešno i, baš kao što je to slučaj s drugim procesnim situacijama, veoma

²⁷ Presuda Europskog suda za ljudska prava od 5. lipnja 2014. (zahtjev br. 32806/09).

²⁸ V. toč. 46-59 presude (bilj. 29).

²⁹ V. odluku Ustavnog suda RH br. U-III-760/2014 od 13. studenog 2014. godine. U odluci Ustavnog suda citirano je stajalište Vrhovnog u kojem je, među inim, nevdeno sljedeće (relevantan dio se prenosi u cijelosti): "Prema odredbi čl. 497.a Zakona o parničnom postupku (...) revizija iz čl. 382. st. 1. toč. 1. ZPP u postupku pred trgovačkim sudovima nije dopuštena ako vrijednost predmeta spora pobijanog dijela pravomoćne drugostupanjske presude ne prelazi 500.000,00 kn. U smislu odredbe čl. 37. st. 2. ZPP ako zahtjevi u tužbi proizlaze iz raznih osnova, ili pojedine zahtjeve ističu različiti tužitelji ili su pojedini zahtjevi istaknuti protiv različitih tuženika, vrijednost predmeta spora se određuje prema vrijednosti svakog pojedinog zahtjeva. Tako primjerice, ako tužba obuhvaća više zahtjeva koji se temelje na istoj pravnoj, ali različitoj činjeničnoj osnovi, ili ako tužba obuhvaća više zahtjeva koji proizlaze iz raznih osnova, vrijednost predmeta spora se ne određuje prema broju vrijednosti istaknutih zahtjeva nego prema vrijednosti svakog od tih zahtjeva. Isto se odnosi na slučaj ako zahtjevi potječu iz dva ili više ugovora. U konkretnom slučaju vidljivo je da zahtjevi tužitelja proizlaze iz dva sklopljena ugovora.

(...) Tužitelji su naznačili vrijednost predmeta spora u iznosu od 505.000,00 kn, a koji naznačeni iznos (...) se odnosi na sve postavljene zahtjeve tužitelja. U ovoj pravnoj stvari radi se o dva zahtjeva za raskid sklopljenih različitih ugovora, slijedom čega vrijednost predmeta spora pobijanog dijela presude u odnosu na svaki zahtjev ne prelazi iznos od 500.000,00 kn, slijedom čega revizija drugotužitelja nije dopuštena."

³⁰ V. toč. 7-12. prethodno citirane odluke Ustavnog suda.

upitnog dometa i opravdano bi se moglo postaviti pitanje svrsishodnosti takvog rješenja. Dakako, teško je očekivati da do sustavne primjene održive sudske prakse može doći bez odgovarajuće zakonske podloge. Prosudbe o tome kakva točno zakonska podloga treba biti te regulira li sadašnji normativni okvir vrijednost predmeta spora na mjestima gdje to više nije svrsishodno moraju u obzir uzeti niz okolnosti kao i posebnosti našeg sustava.

2. POJEDINAČNO O SITUACIJAMA U KOJIMA SE VRIJEDNOST PREDMETA SPORA JAVLJA KAO POSTUPOVNI KRITERIJ

Hrvatski sustav nije usamljen u inauguraciji vrijednosti predmeta spora kao temeljnog postupovnog kriterija za neke procesne situacije. Npr. slovenski Zakon o pravdnem postopku³¹ vrijednost predmeta spora (*vrednost spornega predmeta*) u iznosu 20,000€ rabi kao kriterij za određivanje stvarne nadležnosti sudova u parničnom postupku, što je rješenje koje prihvaćaju njemački i austrijski sustav pravne zaštite u građanskim postupcima. Kao jedan drugi tip primjera iz komparativnog prava možemo izdvojiti pravilo iz austrijskog *Zivilprozessordnung-a* (aZPO) prema kojem u sporovima pred općinskim sudovima (*Bezirksgerichte*) čija vrijednost prelazi 5,000€ u primjenu dolazi pravilo o obvezatnom odvjetničkom zastupanju.³² Postoji i niz drugih primjera od našeg interesa. Zakon o parničnom postupku Republike Srbije obvezuje sud da tijekom donošenja odluke o siromaškom pravu ocijeni sve okolnosti pojedinačnog slučaja te, među inim, analizira interakciju između vrijednosti predmeta spora i imovinskih prilika stranke koja postavlja siromaški zahtjev.³³ Također, pregled stanja iz odabranih pravnih sustava govori u prilog činjenice da vrijednosni limiti odlučujuće utječu na postupovna prava stranaka i ovlaštenja sudova u provođenju parničnih postupaka.³⁴ Naime, nužnost propisivanja posebnih postupovnih pravila za sporove male vrijednosti svoju podlogu nalazi u činjenici da troškovi, (pre)dugi postupci i kompleksnost rješavanja sporova često nije proporcionalna vrijednosti predmeta spora.³⁵ Stvaranje normativnog okvira koji stimulira brzo i jeftino rješavanje sporova u predmetima male vrijednosti javlja se kao adekvatan odgovor za prevlada-

³¹ V. čl. 30 i 32 slovenskog Zakon o pravdnem postopku (Uradni list RS, br. 73/07 – uradno prečišćeno besedilo, 45/08 – ZArbit, 45/08, 111/08 – odl. US, 57/09 – odl. US, 12/10 – odl. US, 50/10 – odl. US, 107/10 – odl. US, 75/12 – odl. US, 40/13 – odl. US, 92/13 – odl. US, 10/14 – odl. US, 48/15 – odl. US, 6/17 – odl. US in 10/17).

³² V. čl. 27. st. 1. aZPO. Drugi stavci istog članka samo donekle relativiziraju *absolute Anwaltspflicht*.

³³ V. čl. 168. Zakona o parničnom postupku Republike Srbije (Službeni glasnik RS, br. 72/2011, 49/2013 – odluka US, 74/2013 – odluka US i 55/2014).

³⁴ Opširnije v. u Nyilas, A., „Simplification and acceleration of civil justice in Europe with special reference to small claims procedures“, Lambert, 2011, p. 137-189.

³⁵ V. toč. 7 preambule Uredbe (EZ) br. 861/2007 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. srpnja 2007. o uvođenju europskog postupka za sporove male vrijednosti.

vanje problema u procesu pravosuđenja, pri čemu se kao primarni cilj javlja povećanje učinkovitosti pravosudnog sustava.³⁶ U tom smislu, ispada da se jedan od češćih reformskih zahvata koji ima kapaciteta izbalansirano podržavati privatni (brza, jeftina i nadasve učinkovita pravna zaštita) i javni interes (prevencija štetnih društvenih ponašanja, ostvarivanje vladavine prava) javlja u vidu intervencija u procesna pravila koja reguliraju postupanje suda i stranaka u sporovima male vrijednosti. Hoće li neki spor biti vođen sukladno postupovnim pravilima koja u manjoj ili većoj mjeri umanjuju kvalitetu pravne zaštite ovisit će o postavljenim vrijednosnim granicama. One, pak, ovise o nizu okolnosti i kriterija pri čemu je pitanje njihovog pravilnog određenja nemoguće odvojiti od gospodarskih i općenito društvenih prilika.

Kada je, pak, riječ o troškovima postupka iz recentnih istraživanja proizlazi da je trošak pravne zaštite moguće procijeniti s određenim stupnjem točnosti samo ukoliko postoje tarifna pravila koja preciziraju cijenu usluge zastupanja neovisno o količini obavljenog posla, pri čemu tarifna pravila model obračuna nagrade nerijetko temelje na vrijednosti predmeta spora u pitanju.³⁷ Mogućnost jasne procjene troška pravne zaštite je osobito važna u kontekstu inicijalnog izračuna cijene pravne zaštite, kako one koju stranka plaća prema svome odvjetniku, tako i one koju će stranka potencijalno morati platiti suprotnoj stranci u slučaju gubitka spora (dakako, ukoliko je u primjeni pravilo *loser pays*).³⁸

2.1. VRIJEDNOST PREDMETA SPORA KAO KRITERIJ ZA UTVRĐIVANJE STVARNE NADLEŽNOSTI

Premda bi se iz sadržaja čl. 35 ZPP-a moglo zaključiti suprotno, pravilo prema kojem je viši sud nadležan suditi u predmetima visoke vrijednosti nije više relevantno u hrvatskom parničnom postupku pa bi radi usklađivanja s postojećim pravilima o stvarnoj nadležnosti prvi dio odredbe čl. 35 ZPP-a (prema kojoj je vrijednost predmeta spora relevantna za utvrđivanje stvarne nadležnosti) u jednoj od budućih novela trebalo brisati.³⁹ Pri tome ne treba sasvim izostaviti mogućnost da se u jednoj od budućih, poželjno cjelovitih reformi koja će iznjedrili novi zakonski tekst, nanovo propita svrsishodnost rješenja prema kojem je vrijednost predmeta spora od utjecaja na stvarnu nadležnost po uzoru na rješenje nama susjednih zemalja, posebno ukoliko bi takvo rješenje moglo rezultirati efikasnijim postupanjem (prvenstveno u kontekstu

³⁶ Opširnije o funkcijama i ciljevima parničnog postupka v. Nylas, A, op. cit. (bilj. 37), str. 13-17 te Triva, S., Dika, M., op. cit., str. 4-5.

³⁷ V. Hodges, C., Vogenauer S., Tulibacka, M., *The Costs and Funding of Civil Litigation*, Oxford, 2010., str. 81 i d.

³⁸ Cf. *ibid.*, str. 82-85.

³⁹ V. čl. 33-34.b ZPP-a i čl. 17-28 Zakona o sudovima (Narodne novine br. 28/2013, 33/2015, 82/2015, 82/2016).

instancijskog odlučivanja) te dodatnim jamstvom kvalitete prvostupanjskih odluka u sporovima nešto više vrijednosti. Potonje se, u krajnoj liniji, lako može staviti u kontekst stava prema kojemu bi kolektivnom odlučivanju trebalo dati prednost kao radnoj metodi u suđenjima u sporovima koje odlikuje visoka vrijednost.⁴⁰ Naime, za razliku od bagatelnih sporova, odluke u sporovima visoke vrijednosti mogu imati svoje reperkusije u vidu (ne)pravilnog funkcioniranja društvenih i ekonomskih odnosa.

2.2. VRIJEDNOST PREDMETA SPORA KAO KRITERIJ ZA ODREĐIVANJE SASTAVA SUDA

Problem sastava suda svodi se na pitanje treba li u nekoj pravnoj stvari suditi sudac pojedinac ili sudski kolegij (vijeće); kakva treba biti struktura sudskog kolegija; na koji način treba rasteretiti sudsko vijeće od poslova koji nisu bitni za suštinu odluke o osnovanosti zahtjeva.⁴¹ Zakon o parničnom postupku određuje da u prvom stupnju u građanskim stvarima sudi sudac pojedinac, ako zakonom nije određeno da sudi vijeće.⁴² Ostavljajući otvorenom mogućnost da se u prvom stupnju odlučuje u kolegiju, ZPP je sasvim u skladu s pravilom iz čl. 7 Zakona o sudovima (ZS) koji određuje da u pravnim stvarima iz sudske nadležnosti u prvom stupnju sudi sudac pojedinac te da se zakonom određuje kada u prvom stupnju sudovi sude u vijeću.⁴³ Ovisno o vrijednosti predmeta spora u pitanju, načelo monkratnosti se proteže na instancijske postupke. Tako se osnovno pravilo o kolegijalnom odlučivanju u drugom stupnju neće primjenjivati u žalbenim postupcima u sporovima za isplatu novčane tražbine ako vrijednost predmeta spora ne prelazi iznos od 100,000 kn, odnosno 500,000 kn u trgovačkim sporovima.⁴⁴ Navedeno pravilo o monkratnosti u postupcima pred drugostupanjskim sudovima je u ZPP uvedeno Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2013. godine s obrazloženjem da će se predmetnom odredbom osigurati brzina i efikasnost odlučivanja, ali i jače razviti osjećaj osobne odgovornosti suca, dok će kontrola od strane odjela za praćenje i proučavanje sudske prakse ustanovljenih u drugostupanjskim sudovima pružiti jamstvo da odluke budu objektivne i nepristrane.⁴⁵

⁴⁰ Usp. s Triva, S.; Dika, M., op. cit., str. 223.

⁴¹ Triva, S., „Građansko procesno pravo I. Parnično procesno pravo“, Narodne novine, Zagreb, 1964., str. 173.

⁴² Čl. 41 st. 1 ZPP.

⁴³ Iz pregleda propisa proizlazi da bi županijski sudovi u prvom stupnju sudili u predmetima u kojima je postavljen zahtjev o zabrani štrajka i isključenja s rada (*arg. ex* čl. 219. Zakona o radu, Narodne novine br. 93/2014).

⁴⁴ Čl. 44. st. 2. ZPP glasi: O žalbi protiv presude u sporovima za isplatu novčane tražbine, ako vrijednost predmeta spora ne prelazi 100.000,00 kn, odnosno u trgovačkim sporovima ako vrijednost predmeta spora ne prelazi 500.000,00 kn, odlučuje sudac pojedinac višeg suda, ako zakonom nije drugačije određeno. Također, neovisno o vrijednosti predmeta spora o žalbi protiv rješenja odlučuje u pravilu odlučuje sudac pojedinac višeg suda (v. čl. 44. st. 3. ZPP).

⁴⁵ V. Konačni prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku s obrazloženjem

Osim toga, valja napomenuti kako je uvođenjem predmetne odredbe zakonodavac nastojao ZPP sistematski uskladiti s novčanim limitima postavljenima u odnosu na sudske savjetnike kada je u pitanju provođenje parničnog postupka u prvom stupnju.⁴⁶

Načelo monkratnosti u odlučivanju proteže se i na postupke u sporovima male vrijednosti (sporovi u kojima se tužbeni zahtjev odnosi na potraživanje u novcu koje ne prelazi svotu od 10,000 kn, odnosno 50,000 kn u trgovačkim sporovima⁴⁷). Pravilo ZPP-a je da o žalbi protiv presude odlučuje sudac pojedinac drugostupanjskog suda i takva odredba korespondira sa stavom na koji, među inim, nailazimo u knjizi *Poznića*; u sporovima čija vrijednost nije velika ne treba primjenjivati one odredbe koje parnicu čine složenijom i produžuju njezino trajanje. Iako se s takvim pristupom smanjuju garancije za točnost presude, postiže se ekspeditivnost suđenja u ogromnom broju sporova (vrijednosno) relativno manjeg značaja.⁴⁸

Pravila o vrijednosti predmeta spora u kontekstu određivanja sastava suda imaju jasnu logiku i background (brže postupanje na uštrb prednosti imanentnih za kolegijalno odlučivanje u instancijskim postupcima u običnim postupcima) te kao takvo predstavljaju prihvatljivo rješenje. S druge strane, čini se pitanje sudačke funkcije sudskih savjetnika u prvostupanjskim postupcima počiva na veoma spornoj ustavnoj i zakonskoj konstrukciji čije ostvarenje u praksi otvara dvojbe o pravilnosti sadašnjeg uređenja.

2.2.1. SUDAČKA FUNKCIJA SUDSKIH SAVJETNIKA

Odlukom od 13. prosinca 2016. Ustavni sud Republike Hrvatske nije prihvatio prijedlog za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti s Ustavom čl. 13. Zakona o parničnom postupku zaključivši da osporenim člankom sudskim savjetnicima nije dano ovlaštenje za donošenje odluke odnosno, kako je to bio pogrešno naveo predlagatelj, ovlaštenje da sude. Donošenje odluke isključivo je, neovisno o tome je li sudac sam proveo postupak ili ga je proveo sudski savjetnik u nadležnosti suca, zaključio je Ustavni sud.⁴⁹ *Maganić* i *Hraste* u njihovom radu navode jedan drugi slučaj kada je Ustavni sud također pozitivno odlučio o ustavnosti sudjelovanja sudskog savjetnika u provedbi ovrhe pravilno zaključivši da bi usvajanje ustavne tužbe u konkretnom slučaju otvorilo Pandorinu kutiju ustavnopravnosti svih odluka donesenih u postupcima koje su provodili sudski savjetnici.⁵⁰

od 1. veljače 2013., tekst dostupan na: file:///C:/Users/zjeli/Desktop/New%20folder/PZ_216.pdf (16.9.2017.), str. 22. Također v. Bilić, V., „Razlozi za donošenje novele Zakona o parničnom postupku i novine u dostavi“ u Bilić, V.; Jug, J.; Katić, D.; Kontrec, D.; Sessa, Đ., „Novela Zakona o parničnom postupku iz 2013.“, Zagreb, 2013., str. 19-20.

⁴⁶ V. čl. 13. st. 3. ZPP-a te obrazloženje iz Konačnog prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku s obrazloženjem, str. 22.

⁴⁷ V. čl. 458. st. 1. i 502. st. 1. ZPP-a,

⁴⁸ Tako Poznić, B. u „Građansko procesno pravo“, XI. dopunjeno izdanje, Savremena administracija, Beograd, 1989., str. 389. O argumentima *pro* i *contra* zbornog i individualnog suđenja v. Triva, S.; Dika, M., „Građansko parnično procesno pravo“, VII. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2004., str. 223.

⁴⁹ V. Odluku Ustavnog suda Republike Hrvatske br. U-I-2191/2005. od 13. prosinca 2016. godine.

⁵⁰ Opširnije v. u Maganić, A.; Hraste, L., «Različiti oblici rasterećenja pravosuđa u Republici Hrvatskoj –

ZPP sudskim savjetnicima daje pravo provođenja postupka u prvom stupnju i predlaganja pisanog prijedloga odluke u sporovima za isplatu novčane tražbine ako vrijednost predmeta spora ne prelazi iznos od 100,000 kn, odnosno u trgovačkim sporovima ako vrijednost predmeta spora ne prelazi iznos od 500,000kn.⁵¹ Pravo sudskih savjetnika na provođenje prvostupanjskih postupaka podržava i Zakon o sudovima⁵² te u krajnjoj liniji i *sam* Ustav Republike Hrvatske,⁵³ u relevantnom dijelu izmijenjen 2010. godine koji danas u čl. 118 određuje da se sudačka dužnost povjerava osobno sucima, ali i to da u suđenju mogu sudjelovati suci porotnici i sudski savjetnici, u skladu sa zakonom. Iako je na normativnoj razini riječ o posloženom konceptu, čini se da isti pati od više “pozadinskih” problema. Prvi problem, detektiran u prethodno citiranom radu odnosi se na ideju o rasterećenju sudaca uslijed prevelikog broja neriješenih predmeta,⁵⁴ problem koji danas očito nije na razini otprije petnaestak godina kada se kroz izmjene Zakona o parničnom postupku i Zakona o sudovima uredilo pitanje sudjelovanja sudskih savjetnika u prvom stupnju.⁵⁵ Osim toga, ne treba zanemariti tendenciju o kojoj se na neformalnoj razini sve češće raspravlja među sucima, a to je ozbiljan pad broja predmeta koji pristižu na općinske sudove, tendenciji o kojoj već postoje konkretni, ali nedovoljno precizni podaci.⁵⁶ Drugi problem je u vezi s pitanjem primjene zakonskog okvira. Naime, ZPP regulira da nakon provedenog postupka sudski savjetnik podnosi sucu pisani prijedlog na temelju kojeg sudac donosi

trebaju li Hrvatskoj *Rechtspflegeri*?, Pravnik br. 46,1 (93), 2013., str. 34-37.

⁵¹ V. čl. 13. st. 3. ZPP-a u vezi s prethodnim stavcima istog članka koji daje ovlast savjetnicima da u prvom stupnju provode parnični postupak, ocjenjuju dokaze i utvrđuju činjenice te da na temelju tako provedenog postupka sucu podnesu prijedlog odluke na temelju kojeg sudac donosi odluku. Pravilo ZPP koje sudskim savjetnicima daje ovlast provođenja postupka nije novijeg datuma. Isto je uvedeno u parnični propis novelom iz 2003. te kasnije izmijenjeno Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2013. kojim je propisano povećanje vrijednosnog kriterija u sporova u kojima je sudski savjetnik ovlašten provoditi postupak na sadašnju razinu.

⁵² V. čl. 7. i 110. Zakona o sudovima (Narodne novine 28/2013, 33/2015, 82/2015, 82/2016).

⁵³ Ustav Republike Hrvatske (Narodne novine 56/1990, 135/1997, 113/2000, 28/2001, 76/2010, 5/2014).

⁵⁴ Opširnije v. u Maganić, A.; Hraste, L., op. cit., str. 33 i d.

⁵⁵ O tome v. npr. Izvješće predsjednika Vrhovnog suda Republike Hrvatske za 2016. godinu u kojemu se, među inim, navodi i sljedeće; Uspoređujući razdoblje 2016. godine s ranijim godinama proizlazi da je od 2012. godine do kraja 2016. godine broj neriješenih predmeta smanjen za 86.250 predmeta. Tako je primjerice 31. prosinca 2012. ostalo neriješenih 305.349 predmeta, a 31. prosinca 2016. 219.099 predmeta. Broj sudaca u odnosu na prethodnu godinu se smanjio za oko 4,5%. Omjer broja riješenih i primljenih predmeta posljednje tri godine iznosi iznad 100%, što znači da sudovi godinama uzastopno smanjuju zaostatke pa je i broj neriješenih predmeta smanjen... (str. 77-78).

⁵⁶ Tako se u Izvješću predsjednika Vrhovnog suda RH za 2016. godinu tablično navodi da su 2014. godine općinski sudovi zaprimili i procesirali 140,937 predmeta, dok je taj broj 2016. bio znatno manji - 98,655. Još su dramatičniji podaci koje Izvješće donosi u odnosu na opći pregled kretanja broja građanskih predmeta na općinskim sudovima u razdoblju 2012. do 2016. godine. Naime, navodi se da je 2012. godine ukupno zaprimljeno 412,905 predmeta dok je 2016. taj broj bio 276,657.

odluku.⁵⁷ Ako ne prihvati prijedlog kojeg mu je dao sudski savjetnik, nadležni sudac će sam provesti postupak.⁵⁸ Broj predmeta u kojima do sada suci nisu prihvatili nacrt odluke sudskog savjetnika te su suci ponovno, ovaj put samostalno provodili postupak nije poznat, ali je izvjesno da bi se svako novo provođenje postupka moralo odraziti na troškove postupka, posebno u dijelu troška profesionalnog zastupanja (ukoliko su stranke angažirale odvjetnika). Uz pretpostavku da je broj postupaka u kojima suci samostalno provode postupak nezadovoljni nacrtom odluke sudskog savjetnika jednak nuli ili, u krajnoj liniji, veoma nizak te da istovremeno sudski savjetnici sudjeluju u provođenju velikog broja postupaka, prvenstveno onih u kojima je vrijednost predmeta spora niska, dolazimo do zaključka da je rad sudskih savjetnika u zbilji potpuno korespondira s radom i ovlastima sudaca iako se njihova pozicija u pravosudnom sustavu u svemu bitno razlikuje od pozicije suca.⁵⁹ Na bazi konkretnih podataka moglo bi se lamentirati o doprinosu sudskih savjetnika eliminaciji broja neriješenih predmeta, međutim poznavajući trenutne prilike koje obilježava konstantan pad priljeva predmeta na prvostupanijske sudove stava smo da bi ovlasti sudskih savjetnika kao stručnih suradnika suda trebalo vratiti u "prirodne granice" njihovih poslova i ovlasti. U tom smislu, zakonski okvir treba izmijeniti i sudske savjetnike učiniti stručnim osobama koje neposredno pomažu sucima u vršenju njihove funkcije; izrađuju nacрте sudskih odluka, proučavaju pravna pitanja te sudsku praksu i literaturu,⁶⁰ donose odluke tehničke naravni, a tek po potrebi provode postupke u nespornim predmetima tj. postupcima.

2.3. VRIJEDNOST PREDMETA SPORA KAO KRITERIJ ZA UTVRĐIVANJE VRSTE POSTUPKA

Propisivanje posebnih postupovnih pravila za sporove male vrijednosti ne predstavljaju osebujnost hrvatskog parničnog prava. Na našim prostorima takva vrsta postupka poznata je već dugo vremena te je nakon Drugog svjetskog rata u procesno-pravni sistem bivše države uvedena novelom Zakona o parničnom postupku iz 1972. s ciljem da se u sporovima koji nemaju veću vrijednost postigne pojednostavljivanje i ubrzanje postupka.⁶¹ Stav je da u sporovima čija vrijednost nije velika ne treba pri-

⁵⁷ Čl. 13. st. 1. ZPP.

⁵⁸ Čl. 13. st. 2. ZPP.

⁵⁹ Opširnije o svemu v. u Izvješću o analizi potreba obuka (APO) za cjeloživotno obrazovanje sudskih savjetnika sastavljenom od strane stranih stručnjaka za potrebe provedbe projekta Twinning IPA 2009 – HR 09 IB JH 02 "Profesionalni razvoj sudskih savjetnika te budućih sudaca i državnih odvjetnika kroz uspostavu samoodrživog sustava obuke", datumi misije: 10-13. prosinac 2012. godine. Izvješće je dostupno na: http://pak.hr/cke/ipa%202009/hr/2.1.6%20TNA_savjetnici%20u%20pravosudnim%20tijelima.pdf (16.9.2017.).

⁶⁰ V. Jakšić, A., "Građansko procesno pravo", IX. izdanje, Beograd, 2017., str. 146.

⁶¹ Tako Poznić, B., op. cit., str. 389. *Triva* i *Dika* komentiraju da su pravila o postupku u sporovima male vrijednosti rezultat kompromisa između radikalne primjene danas neprihvatljivog načela *de minimis non curat*

mjenjivati one odredbe koje parnicu čine složenijom i produžuju njezino trajanje čime se umanjuju garancije za točnost presude, ali se postiže ekspeditivnost suđenja u ogromnom broju sporova relativno manjeg značaja.⁶² Zakonom o parničnom postupku iz 1976.⁶³ je nastavljen kontinuitet normiranja postupka u sporovima male vrijednosti i to je rješenje s mnogim izmjenama, dopunama i prilagodbama zadržano u sustavu hrvatskog parničnog prava sve do danas. Druge europske države su za potrebe nacionalnog sudovanja kao i *sama* Europska unija za potrebe daljnje integracije zajedničkog tržišta razvile posebna pravila u sporovima male vrijednosti.⁶⁴ Ipak, treba naglasiti da pod uvjetom da su informacije dostupne na web portalu *European Justice* točne,⁶⁵ nemaju sve države EU u svojim zakonima o parničnom postupku pravila o posebnom postupanju u sporovima male vrijednosti. Npr., dostupne informacije sugeriraju da u Belgiji, Bugarskoj, Češkoj Republici, Cipru, Slovačkoj, Finskoj ne postoje posebne odredbe o postupanju u sporovima male vrijednosti, dok u drugim državama postoje pravila koja predviđaju poseban model raspravljanja i rješavanja predmeta čija vrijednost predmeta spora ne prelazi zakonom postavljeni monetarni limit. S druge strane, čak i kada ne postoje posebna pravila o postupanju u sporovima male vrijednosti, to ne znači da je vrijednost predmeta spora irelevantna kategorija zato što upravo o vps-u može ovisiti postojanje određenih procesnih garancija. Tako u Češkoj Republici nije moguće izjaviti žalbu u sporovima radi isplate u kojima je provedena rasprava, a čija vrijednost predmeta spora ne prelazi iznos od 10,000 CZK, u Slovačkoj se o sporovima čija vrijednost ne prelazi iznos od 2000 € ne provodi usmena rasprava, dok su u drugim državama poput Engleske ili Finske razvijene različite vrste *case managementa* koje će se primjenjivati ovisno o naravi spora (Finska) ili njegovoj vrijednosti i sporazumu stranaka (Engleska).⁶⁶ Premda ovako kratak ekspezoze o situaciji u drugim državama ni na koji način ne može dočarati sva moguća rješenja kada je u pitanju optimalno normativno rješenje za sporove male vrijednosti, jedna okolnost je jasno razvidna. Riječ o tome da propisivanje zakonskih iznosa o kojima će ovisiti simplificirani režim sudskog ostvarivanja pravne zaštite predstavlja uvriježen i poželjan model povećanja djelotvornosti pravosuđa s obzirom na činjenicu da troškovi, odgode

praetor i težnje da se strankama osiguraju procesne garancije za zakonito zaštitu prava (v. Triva, S.; Dika, M., op. cit., str. 818-819.

⁶² Poznić, B., ibid.

⁶³ V. čl. 457-468 Zakona o parničnom postupku (Službeni list SFRJ br. 4/1977).

⁶⁴ U odnosu na EU v. Uredbu (EZ) br. 861/2007 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. srpnja 2007. o uvođenju europskog postupka za sporove male vrijednosti te Uredbu (EU) 2015/2421 Europskog parlamenta i Vijeća od 16. prosinca 2015. o izmjeni Uredbe (EZ) br. 861/2007 o uvođenju europskog postupka za sporove male vrijednosti i Uredbe (EZ) br. 1896/2006 o uvođenju postupka za europski platni nalog. Obje uredbe su dostupne na web poveznici: <http://eur-lex.europa.eu/homepage.html> (16.9.2017.).

⁶⁵ https://e-justice.europa.eu/content_small_claims-42-en.do (16.9.2017.).

⁶⁶ Opširnije o svemu v. informacije dostupne na web adresi navedenoj u prethodnoj bilješci.

te drugi problemi skopčani sa sudskim ostvarivanjem pravne zaštite nisu nužno u proporcionalnom odnosu s vrijednosti predmeta spora u pitanju.⁶⁷

Iznos vrijednosti predmeta spora države različito postavljaju. Riječ je o pravno-političkim prosudbama za koje je poželjno da budu utemeljene na nizu pravosudnih, ekonomskih, a katkada i socioloških analiza. Npr., posljednje povećanje granice vrijednosti tužbenog zahtjeva s 2000 na 5000 € koje je učinjeno Uredbom (EU) 2015/2421 Europskog parlamenta i Vijeća od 16. prosinca 2015. o izmjeni Uredbe (EZ) br. 861/2007 o uvođenju europskog postupka za sporove male vrijednosti i Uredbe (EZ) br. 1896/2006 o uvođenju postupka za europski platni nalog opravdava se s nužnosti uspostavljanja djelotvornije i troškovno učinkovitije pravne zaštite u prekograničnim sporovima, osobito za mala i srednja poduzeća što bi trebalo rezultirati povećanjem povjerenja u prekogranične transakcije te na taj način doprinijeti iskorištavanju svih mogućnosti koje pruža unutarnje tržište.⁶⁸ Ako uzmemo u obzir notornu činjenicu o velikom broju pendentnih sporova male vrijednosti u nacionalnim okvirima, tada se pravilno određivanje vrijednosnog praga postavlja kao imperativ. Odviše visoko ili nisko određenje može bitno utjecati na *modus operandi* suda i strukturu predmeta u obradi, samim time i na procesne garancije koje podržavaju kvalitet pravne zaštite, sve pod pretpostavkom da pravila u sporovima male vrijednosti u praksi doista prave razliku između redovnih postupaka i postupaka u sporovima male vrijednosti.⁶⁹

Ako propisivanje posebnih i učinkovitih pravila za suđenje u sporovima male vrijednosti ocijenimo kao oportuno rješenje uvriježeno u našem pravu, ostaje pitanje vrijednosne granice kao kriterija za utvrđivanje vrste postupka. U našem Zakonu o parničnom postupku sporovi male vrijednosti su sporovi u kojima se tužbeni zahtjev odnosi na potraživanje u novcu koje ne prelazi svotu od 10,000 kn, odnosno 50,000 kn u trgovačkim sporovima.⁷⁰

⁶⁷ V. toč. 7 preambule Uredbe (EZ) br. 861/2007 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. srpnja 2007. o uvođenju europskog postupka za sporove male vrijednosti.

⁶⁸ V. toč. 4 preambule Uredbe (EU) 2015/2421 Europskog parlamenta i Vijeća od 16. prosinca 2015. o izmjeni Uredbe (EZ) br. 861/2007 o uvođenju europskog postupka za sporove male vrijednosti i Uredbe (EZ) br. 1896/2006 o uvođenju postupka za europski platni nalog (bilj. 65).

⁶⁹ Autor je mišljenja da su razlike u provedbi parničnih postupaka po općim pravilima i pravilima u sporovima male vrijednosti u praksi u Republici Hrvatskoj neznatne. Unatoč postojanju niza posebnih pravila koja za cilj imaju koncentraciju raspravljanja i dovršetak postupka u slučaju nemarnog odnosa stranaka prema sporu, sudovi se nerijetko iscrpljuju u utvrđivanju činjeničnog stanja, a čini se i da je temeljno pravilo o prekluzivnim stadijima iznošenja činjenica i predlaganju dokaza iz čl. 461.a ZPP-a upitnog dometa. Opširnije o postupcima male vrijednosti nakon Novele ZPP-a iz 2013. godine v. u Benzoni, I.; Vujeva, M., „Postupak u sporovima male vrijednosti. Analiza procesnih instituta u teoriji i praksi nakon Novele Zakona o parničnom postupku iz 2013.“, Pravnik 48, 1 (98), 2015., str. 23-52.

⁷⁰ V. čl. 458. st. 1. te čl. 502. st. 1. ZPP. Za druga posebna pravila u postupcima u sporovima male vrijednosti v. čl. 457-467.a ZPP.

2.4. VRIJEDNOST PREDMETA SPORA I PRAVO NA IZJAVLJIVANJE REVIZIJE

Manipulacije s vrijednosti predmeta spora u kontekstu prava na izjavljivanje revizije mogu imati dalekosežne posljedice. Na jedan od nedavnih primjera nailazimo Republici Srbiji kada je vrijednosni cenzus za reviziju sa 100,000€ u građanskim stvarima reduciran na 40,000€ što je imalo za posljedicu ponovno “otvaranje” pristupa Vrhovnog kasacionog suda za potencijalne revidente.⁷¹ Suprotan, ali sličan problem dogodio se u Hrvatskoj kada je Novelom ZPP-a iz 1999. vrijednosni cenzus za dopustivost revizije toliko povećan da je ona postala izuzetno dopušteni pravni lijek.⁷²

Danas, kada u hrvatskom parničnom postupku postoje dva tipa revizije, tzv. redovna (ovisna o vrijednosnom i kauzalnom kriteriju) i izvanredna (revizija radi osiguranja jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti građana)⁷³ postavlja se pitanje svrsishodnosti takvog dualizma s obzirom na ustavnu poziciju i zadaću Vrhovnog suda Republike Hrvatske i probleme s kojima se trenutno suočava u radu.

Temeljna odredba Ustava RH o Vrhovnom sudu glasi: Vrhovni sud Republike Hrvatske, kao najviši sud, osigurava jedinstvenu primjenu prava i ravnopravnost svih u njegovoj primjeni.⁷⁴ Temeljno pravno sredstvo za osiguranje jedinstvene primjene zakona i ravnopravnosti građana u građanskim postupcima je upravo revizija kao izvanredni pravni lijek. S obzirom da je Novelom ZPP-a iz 2003. pored redovne revizije u parnični propis uvedena i tzv. izvanredna revizija koja nije vezana za vrijednosni kriterij, već uz relevantnost pravnog pitanja koje je nužno razriješiti kako bi se ostvarila ustavna maksima o potrebi osiguranja jedinstvene primjene prava, postavilo se pitanje učinkovitosti tog pravnog sredstva, pitanje koje do danas nije odgovarajuće riješeno.⁷⁵ Naime, nakon što je Ustavni sud u svojoj odluci od 20. prosinca 2006. godine (bilj. 76) ocijenio da zakonsko uređenje pretpostavki za podnošenje revizije kakvo je na snazi nije ustavnopravno prihvatljivo, jer ne omogućava provedbu i ostvarenje ustavne nadležnosti Vrhovnog suda Republike Hrvatske, što ga čini nesuglasnim s člankom 118. stavkom 1. Ustava, a istodobno dovodi i do poremećaja ustavnih nadležnosti između najvišeg suda u zemlji i Ustavnog suda Republike Hrvatske, došlo je do značajnog povećanja priljeva revizijskih predmeta i to je trend koji traje sve do danas. Statistika kretanja broja revizijskih predmeta od 2006. do 2016. godine jasno dočarava problem i možemo pretpostaviti da je trenutno pred Vrhovnih sudom RH pendentno više od

⁷¹ *V. Zakon o izmenama i dopunama Zakona o parničnom postupku* (Sl. glasnik RS 55/2014 od 23.05.2014).

⁷² Triva, S.; Dika, M., op. cit., str. 719.

⁷³ *V. čl. 382. ZPP. Opširnije o svemu v. u Triva, S.; Dika, M., op. cit., str. 721 i d.*

⁷⁴ Čl. 116. Ustava Republike Hrvatske.

⁷⁵ Opširnije o institutu revizije kao i razlozima zbog kojih Ustavni sud smatra da treba ukinuti odredbe članka 382. i članak 497. ZPP-a v. Odluku Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-I-1569/2004, U-I-305/2005, U-I-1677/2004, U-I-320/2005, U-I-1702/2004, U-I-464/2006, U-I-1904/2004, U-I-3351/2006, U-I-2677/2004 od 20. prosinca 2006.

18,000 neriješenih revizijskih predmeta uslijed čega se toliko poželjna stabilizacija sudske prakse izravno dovodi u pitanje.⁷⁶ Iako bi nepoznavatelji prilika iz posljednjeg Izvješća predsjednika Vrhovnog suda mogli lakonski doći do zaključka da je problem u postojanju instituta izvanredne revizije, istraživanje problema pokazuje da je institut izvanredne revizije obilježava nedovoljno razrađeni normativni okvir iz ZPP-a u kojemu se kao posebno problematično može izdvojiti rješenje prema kojem se izvanrednu reviziju može podnijeti bez prethodne analize i dopuštenja (trijaže) Vrhovnog suda. Unatoč tome što postoji snažna inicijativa koja hrvatski institut revizije želi približiti slovenskom rješenju⁷⁷ pa je u tom pravcu išao i posljednji Nacrt prijedloga o Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku,⁷⁸ njegova sudbina je zbog glasnik kritika još uvijek neizvjesna.⁷⁹

ZPP vrijednosni kriterij za redovnu reviziju određuje prema iznosu pobijanog dijela presude, konkretno iznosu koji prelazi 200,000kn u redovnim postupcima te 500,000 kn u postupcima pred trgovačkim sudovima.⁸⁰ Je li riječ o primjereno određenim iznosima je sa stajališta pravne teorije irelevantno. Naime, ukoliko krenemo od presumpcije da se neko krucijalno materijalnopravno ili procesnopravno pitanje o čijem rješavanju ovisi jedinstvena primjena prava može javiti u svim oblicima sporova, neovisno o vrijednosti i socijalnom značaju konkretnog predmeta, tada možemo zaključiti da se koncept privilegiranja sporova visoke vrijednosti nad sporovima u kojima doista postoji problem koji zavrjeđuje pozornost Vrhovnog suda nikako ne uklapa u ustavnopravno rješenje o poziciji Vrhovnog suda u sustavu državne vlasti. Pretpostavka je da bi sustav koji bio počivao isključivo na izvanrednoj reviziji najbolje podržavao ustavnu poziciju Vrhovnog suda, osobito ukoliko bi trijažni mehanizam u rukama Vrhovnog suda imao kapacitet kvalitetno filtrirati revizijske zahtjeve na bazi jasnih zakonskih odredbi i adekvatne skrojene prakse.

⁷⁶ Podaci o broju kretanja revizijskih predmeta pri građanskom odjelu Vrhovnog suda dostupni su u Izvješću predsjednika Vrhovnog suda Republike Hrvatske za 2016. godinu, str. 120 i d.

⁷⁷ Opširnije o ulozi Vrhovnog suda Republike Slovenije u kontekstu izgradnje sudske prakse v. Galič, A., "The Role of the Supreme Court in Creating Precedents in Slovenian Civil Procedure", rad dostupan na Internetu: <http://www.uv.es/coloquio/coloquio/comunicaciones/mr2gal.pdf> (16.9.2017.).

⁷⁸ O jednoj od posljednjih verzija Nacrta Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku provedeno je e-Savjetovanje kojemu se može pristupiti na sljedećoj web adresi: <https://esavjetovanja.gov.hr/Documents/List/3184> (16.9. 2017.).

⁷⁹ V. npr. objavljeno stajalište Hrvatske odvjetničke komore o Prijedlogu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku – posebno o novom uređenju revizije, dokument dostupan na poveznici: http://www.hok-cba.hr/sites/default/files/stajaliste_hrvatske_odvjetnicke_komore_o_prijedlogu_zakona_o_izmjenama_i_dopunama_zakona_o_parnicnom_postupku_-_posebno_o_novom_uredenju_revizije_0.docx. (16.9.2017.).

⁸⁰ V. čl. 382. st. 1. i 497.a ZPP-a. S tim u vezi treba istaknuti i sudsku praksu u odnosu na staro pravilo prema kojem će revizija biti dopuštena ako vrijednost pobijanog dijela presude prelazi iznos od 100,000 kn; kad dopuštenost revizije ovisi o vrijednosti predmeta spora pobijanog dijela presude, a ona iznosi 100,000 kn, revizija nije dopuštena (VS, Revt 83/07 od 11. rujna 2007. – IO 2/07-244).

2.5. VRIJEDNOST PREDMETA SPORA KAO KRITERIJ ZA UTVRĐIVANJE OVLAŠTENJA ZA ZASTUPANJE

Zahtjev da punomoćnici fizičkih osoba prilikom nastupanja pred sudom imaju posebne kvalifikacije nije novost u svijetu parničnog procesnog prava te se komparativno pravno mogu identificirati različiti modeli i stupnjevi obvezatnosti angažiranja kvalificiranih punomoćnika.⁸¹ Iz argumenata koji govore u prilog obvezatnog zastupanja od strane odvjetnika proizlazi da opća i posebna kvalificiranost punomoćnika doprinose kvaliteti rada suda, ubrzavaju njegovo postupanje, pomažu sudu u razlučivanju bitnoga od nebitnoga, doprinose formiranju stavova o tome na koji način pravo treba primjeniti i sl.⁸² Naravno, o tome u kojoj mjeri polaganje posebnih stručnih ispita ili licenciranje kod cehovskih organizacija doprinosi kvalificiranosti punomoćnika, a u kojoj mjeri se kvalificiranost može mjeriti kroz iskustvo i rad na predmetima predstavlja pitanje o kojemu se može voditi posebna rasprava.

Zakon o parničnom postupku svakoj stranci dopušta samostalno vođenje parničnog postupka⁸³ te u tom kontekstu ne postoji pravilo o obvezatnom odvjetničkom zastupanju, kao što je to npr. slučaj u Austriji gdje stranke moraju biti zastupane od strane odvjetnika ukoliko je vrijednost predmeta spora viša od 5,000€. ⁸⁴ Međutim, kada je u pitanju izbor punomoćnika naše pravo sužava mogućnost stranačkog izbora. Članak 89.a ZPP prvo određuje da stranku kao punomoćnik može zastupati samo odvjetnik pa nakon toga prostor za zastupanje anakrono otvara krvnim srodnicima i bračnom drugu stranke te naposljetku osobama koje su sa strankom u radnom odnosu. Pri tome, vezivanje za vrijednost predmeta spora i položen pravosudni ispit, o čemu ovisi ovlast za zastupanje, javlja se u dva slučaja.

Prvi se odnosi na punomoćnike pravnih osoba, dakle osobe u radnom odnosu sa strankom, tzv. korporativne pravnike. Ako u parnicama u imovinskopravnih zahtjevima vrijednost predmeta spora prelazi 50,000 kn, punomoćnici pravnih osoba mogu biti samo osobe koje imaju položen pravosudni ispit.⁸⁵ Druga odredba se odnosi na situaciju kada je odvjetnički vježbenik pozvan zamijeniti svoga principala na raspravi.

⁸¹ Opširnije o svemu v. Uzelac, A., "Obvezatno odvjetničko zastupanje? Prilog diskusiji o reformi hrvatskog parničnog prava. Teorijski i komparativni aspekti", *Pravo u gospodarstvu*, 37 (1998), 149-185. Također, o hrvatskom rješenju iz čl. 89.a ZPP-a koje predviđa da stranku kao punomoćnik može zastupati samo odvjetnik, ako zakonom nije drugačije određeno v. Šago, D., "Neki aspekti prava odvjetnika kao punomoćnika u parničnom postupku", *Zbornik Pravnog fakulteta u Splitu* 49:1/2012., str. 167-188.

⁸² Iz Konačnog prijedloga izmjena i dopuna Zakona o parničnom postupku iz svibnja 2003. godine proizlazi da je tadašnja intencija našeg zakonodavca prilikom izmjena i dopuna pravila o punomoćnicima bila suziti krug punomoćnika koji mogu zastupati stranku kako bi se spriječila pojava nadripisarstva. V. Konačni prijedlog izmjena i dopuna Zakona o parničnom postupku iz svibnja 2003. godine (tekst dostupan na web poveznici: <http://gpp.pravo.unizg.hr/propisi/zpp/zpp-konprijedlog.pdf> (16.9.2017.)).

⁸³ V. čl. 89. ZPP.

⁸⁴ V. supra bilj. 33.

⁸⁵ Čl. 91. ZPP.

Odvjetnički vježbenik bez položenog pravosudnog ispita može zamjenjivati odvjetnika kod kojeg je zaposlen samo pred sudom prvoga stupnja, u postupcima čija vrijednost predmeta spora nije veća od 50,000 kn.⁸⁶

Odmah treba reći da obje formulacije tj. odredbe koje ovlaštenje za zastupanje vežu za vrijednost predmeta spora nemaju smisla. U prvom slučaju, kada stranku zastupa osoba koja je s njom u radnom odnosu, zahtjev da ta osoba ima položen pravosudni ispit je u izravnoj kontradikciji s odredbom prema kojoj stranka, tj. osoba ovlaštena za zastupanje stranke može potpuno samostalno u ime stranke voditi parnični postupak bez obzira na vrijednost predmeta spora u pitanju i bez obzira na činjenicu ima li položen pravosudni ispit. Osim toga, poznavajući narav i ovlasti koje proizlaze iz prokure kao trgovačke punomoći te imajući na umu da se prokura upisuje u sudski registar teško je zamisliti da bi sud mogao prokuristu bez položenog pravosudnog ispita uskratiti zastupanje u predmetu visoke vrijednosti. U tom smislu, *ratio* odredbe čl. 91. je nejasan i neshvatljiv. Radnici koji su diplomirani pravnici bez položenog pravosudnog ispita ne bi mogli zastupati poslodavca u sporu čija vrijednost prelazi iznos od 50,000 kn, ali bi mogli savjetovati osobu ovlaštenu za zastupanje poslodavca koja uopće nije pravnik kako treba voditi spor i nastupati pred sudom?!

Druga odredba koja provocira kontrolu ovlaštenja za zastupanje na bazi vrijednosti predmeta spora i položenog pravosudnog ispita tiče se nastupanja odvjetničkih vježbenika u postupku pred sudom. Ovdje je riječ o daljnjem pokušaju sistematizacije procesnog propisa s obzirom da je propisani vps istog iznosa kao u slučaju pravnika u radnom odnosu, no opet bez jasnog *ratio*. Naime, pravni temelj za punomoć je unutrašnji odnos između stranke i odvjetnika i nije riječ o odnosu procesne, već materijalnopravne prirode na koji se primjenjuju odredbe ugovora o nalogu.⁸⁷ Ukoliko odvjetnik stranke daje nalog za odlazak na raspravu svome vježbeniku bez položenog pravosudnog ispita te uslijed nestručnog zastupanja za stranku nastupi neka štetna posljedica, tada bi bilo prilično jednostavno utvrditi tko snosi odgovornost za takvu štetnu posljedicu s obzirom da odvjetnički vježbenik nije stranka ugovora o nalogu između odvjetnika i stranke. Uostalom, nema prepreke da odvjetnik i stranka prilikom potpisivanja punomoći reguliraju i svoj odnos i u dijelu koji se odnosi na potencijalne raspravne zamjene.

Iz sudske prakse proizlazi da zbog toga što je pravnu osobu u sporu čija je vrijednost naznačena sa 101,000 kn zastupao odvjetnički vježbenik koji nema položen pravosudni ispit, žalbu može izjaviti samo stranka koje se ti nedostaci tiču.⁸⁸ Smatramo da nema prepreka da se ista logika primjenjuje u slučajevima kada pravnu osobu zastupa osoba koja je s njom u radnom odnosu, a nema položen pravosudni ispit.

⁸⁶ Čl. 95. st. 3. ZPP.

⁸⁷ V. Jakšić, A., "Građansko procesno pravo", IX. izdanje, Beograd, 2017., str. 277.

⁸⁸ V. ŽS u Bjelovaru, GŽ 1864/06 od 1.3.2007. ING OSO 2008-8-52.

2.6. VRIJEDNOST PREDMETA SPORA I ODVJETNIČKA NAGRADA

U čl. 155. st. 2. ZPP-a nalazi se blanketna odredba o obvezatnoj primjeni tarifnog propisa za nagrade odvjetnika prilikom obračuna parničnih troškova. Ovdje je riječ o problemu primjene materijalnog prava⁸⁹ o čemu postoji izuzetno opširna⁹⁰ i mjestimično dosta komplicirana sudska praksa čiju primjenu obilježava još uvijek nezadovoljavajući stupanj uniformiranosti u postupcima pred našim sudovima.⁹¹

Tarifni propis za odvjetnike - Tarifa o nagradama i naknadi troškova za rad odvjetnika⁹² (Tarifa) dopušta različite modalitete ugovaranja nagrade za odvjetnički rad. Tako npr. odvjetnici mogu sa strankama ugovoriti nagradu po utrošenim satima rada, *pactum de quota litis*, a s trgovcima i nagradu u paušalnom iznosu, osim za radnje zastupanja pred sudovima i državnim organima.⁹³ Ipak, u odnosu na parnični postupak temeljni tarifni postulat za sastavljanje tužbi, podnesaka i zastupanje na ročištima je obračun nagrade prema vrijednosti predmeta spora u pitanju. Isti koncept se proteže na i na druge vrste postupaka u kojima je moguće procijeniti vps; ovršni, stečajni, izvanparnični postupak, zemljišnoknjižni, upravni postupak i spor, sastavljanje isprava, pravne savjete i mišljenja itd.⁹⁴

Je li riječ o, u hrvatskom kontekstu, kvalitetno iskrojenom konceptu nije moguće dati jednostavan i jednoznačan odgovor. Činjenica je da se u komparativnopravnim istraživanjima naglašava da precizna tarifna pravila doprinose inicijalnoj procjeni troškova postupka za stranke, ali i obračunu troškova za sudove te u tom smislu vezivanje vrijednosti predmeta spora i obračuna odvjetničke nagrade, kao uostalom i obračun sudskih pristojbi (u parničnom postupku plaćaju se pristojbe prema vrijednosti predmeta spora)⁹⁵ može predstavljati prihvatljivo rješenje u sustavu koji dosljedno primjenjuje načelo po kojem se parnični troškovi naknađuju prema uspjehu stranaka u parnici (načelo *causae*).⁹⁶ Ipak, potrebno je naglasiti da predmetno rješenje može

⁸⁹ V. VS, Rev 1569/94 od 26. 10. 1995. – IO 1/1996-170.

⁹⁰ Za praksu u vezi problema obračuna troškova prema tarifnom pravilu za odvjetnike v. Grbin, I., Zakon o parničnom postupku sa sudsom praksom, bilješkama, napomenama, priložima i abecednim kazalom, V. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Zagreb 2010., str. 169-186.

⁹¹ Opširnije o svemu v. npr. Sessa, Đ., "Troškovi parničnog postupka", Pravo u gospodarstvu 55:5/2016, str. 1071-1121.

⁹² Tarifa o nagradama i naknadi troškova za rad odvjetnika (Narodne novine br. 142/2012, 103/2014, 118/2014, 107/2015).

⁹³ V. toč. 34-39. Tarife o nagradama i naknadi troškova za rad odvjetnika.

⁹⁴ V. toč. 7-30. Tarife.

⁹⁵ V. čl. 21. Zakona o sudskim pristojbama (Narodne novine br. 74/1995, 57/1996, 137/2002, 125/2011, 112/2012, 157/2013, 110/2015).

⁹⁶ O svemu opširnije v. u Hodges, C., Vogenauerm S., Tulibacka, M., "The Costs and Funding of Civil Litigation", 2010. (The Oxford Study) te Reimman, M. (eds.), „Cost and Fee Allocation in Civil Procedure. A Comparative Study“, Ius Gentium, Comparative Perspectives on Law and Justice, 2012.

imati povoljne učinke na ostvarivanje prava na pristup sudu samo ukoliko su normativna rješenja u suglasju s različitim vidovima njihova praktičnog ostvarenja; ukoliko je primjena tarifnih pravila jednakoj mjeri obvezatna za sudove i odvjetnike, ukoliko tarifna pravila cijenu zastupanja ne vežu uz količinu obavljenih radnji, ukoliko tarifne cijene nisu odviše visoke, ukoliko postoji funkcionalan sustav besplatne pravne pomoći te ukoliko tarifna pravila omogućavaju strankama da s visokim stupnjem preciznosti procijene ukupni trošak pravne zaštite, neovisno o tome u kojoj se ulozi stranke nalaze.

3. ZAKLJUČAK

Hrvatsko parnično procesno pravo institut „vrijednost predmeta spora“ koristi ekstenzivno, u odnosu na procesne situacije i na mjestima gdje je daljnja uporaba instituta postala izlišna. Dok se u odnosu na uporabu vrijednosti predmeta spora kao kriterija za određivanje sastava suda može izaći s argumentima koji bi takvu uporabu opravdavali, kada su u pitanju ovlasti sudskih savjetnika došli smo do zaključka da je primjena postojećih odredbi koje sudske savjetnike ovlašćuju na provedbu parničnog prvostupanjskog parničnog postupka, utvrđivanje činjenice i ocjenu dokaza neopravdana i stubokom suprotna njihovoj stvarnoj poziciji u pravosudnom sustavu.

Ako je pak riječ o postupcima u sporovima male vrijednosti, prvenstveno moramo uzeti u obzir da moderan svijet građanskog procesnog prava obilježavaju evaluacije pravila građanskog postupka iz perspektive njegove učinkovitosti i potrebe za smanjenjem parničnih troškova. Propisivanje pojednostavljenih procedura koje podržavaju jamstvo prava na pravičan postupak te, s tim u vezi, propisivanje vrijednosnih granica koje upućuju na primjenu pravila za postupke male vrijednosti predstavljaju poželjno rješenje. U našem kontekstu, a u prilog održanja vrijednosnog kriterija za razgraničavanje sporova male vrijednosti od redovnih parničnih postupaka možemo pridodati dvije činjenice; prvu koja nam govori da je broj sporova male vrijednosti pred našim sudovima relativno visok te drugu koja je vezana uz tradiciju našeg procesnog prava. Naime, pravila o postupcima u sporovima male vrijednosti nisu nikakva novost u našem pravnom sustavu, ona u kontinuitetu egzistiraju duže od 40 godina te je svijest pravnika o njihovom postojanju i sadržaju na visokoj razini. Stoga, „ključ“ je u pravilnom određenju granične vrijednosti koja će razgraničavati redovne od ekspeditivnijih i svakako znatno jeftinijih postupaka male vrijednosti te novom normativnom konceptu koji bi trebao, za razliku od sadašnjeg stanja, postupke u sporovima male vrijednosti učiniti bitno različitima od redovnih parničnih postupaka.

O novom uređenju revizije je u proteklo vrijeme vođena veoma intenzivna rasprava. Koplja se lome oko pitanja treba li odredbe o redovnoj reviziji zadržati ili brisati iz ZPP-a. Ukoliko kao početnu točku svih rasprava o ulozi Vrhovnog suda u sektoru gra-

đanskog pravosuđenja uzmemo njegovu ustavnu ulogu i poziciju kao najvišeg suda koji osigurava jedinstvenu primjenu prava i ravnopravnost svih u njegovoj primjeni, tada možemo zaključiti da je nužno uvesti normativni okvir koji će stabilizirati njegovo djelovanje, posredno i sudsku praksu ustoličiti kao pregledan izvor materijalnog i procesnog prava. Potonje je izuzetno važno za pravilno operiranje nižih sudova, ali i ostvarivanje višeg stupnja povjerenja javnosti u pravni sustav. U tom smislu, bilo kakve manipulacije s vrijednosnim kriterijem za redovnu reviziju ne mogu predstavljati kvalitetan odgovor na problem previsokog priljeva revizijskih predmeta, već to može biti samo novo, tehnički naprednije i bolje uređenje revizije koje neće praviti razliku između predmeta visoke ili niske vrijednosti, već razliku prema kriterijima koji su i danas u primjeni za tzv. izvanrednu reviziju.

Vrijednost predmeta spora kao kriterij za utvrđivanje ovlaštenja za zastupanje ne predstavlja razumno i logično rješenje. Ako država kroz procesni propis intervenira u ugovorni odnos između stranke i njezina punomoćnika nastojeći stranku zaštititi od eventualnog nastupa štetnih posljedica propisivanjem da punomoćnik mora imati posebnu kvalifikaciju kada vrijednost predmeta spora pređe određeni iznos novca, tada u takvoj intervenciji zakonodavac mora biti dosljedan. U situaciji kada se stranka može sama zastupati bez postojanja ikakvog dokaza o sposobnosti pravilnog razumijevanja prava i pravnih mogućnost, vezivati ovlast za zastupanje za vrijednost predmeta spora ne predstavlja rješenje čiji je *ratio* lako ustanoviti.

Konačno, kada je u pitanju problem obračuna odvjetničkih nagrada i sudskih pristojbi prema vrijednosti predmeta spora možemo zaključiti da puno toga ovisi o karakteru i načinu primjene tih pravila te drugih, s njima blisko skopčanih propisa i praksi. Načelno, nije riječ o rješenju koje treba napustiti, no potrebno je iznova provjeriti njegove rezultate u praksi s obzirom da se obračuni previsokih nagrada i pristojbi mogu lako dovesti u vezu s povredom prava na pošteno suđenje.

SUMMARY

ABOUT THE DEFICIENCIES AND THE (IL)LOGICALITY OF THE RULES ON THE AMOUNT OF DISPUTE IN THE CROATIAN CODE OF CIVIL PROCEDURE

In the Croatian Code of Civil Procedure, the term “the amount of dispute” is mentioned many times in the context of different procedural situations and legal solutions – as the criteria for admissibility of the revision, the criteria for legal representation, the criteria for applying the rules of procedure for small claims cases, the criteria for calculation of the lawyers’ fees for cost-shifting purposes etc. In spite of the fact there is a number of academic and judicial deliberations on this matter, particularly in the context of the rules for cost-shifting purposes, the background of the problem concerning the rules on the amount of dispute has never been fully discussed.

In this paper the author points out to some of the shortcomings of the current legal regime, calls for deletion of particular provisions as well as the need to reform Croatian civil procedure.

Key words: *the amount of dispute, legal representation, the revision, small claims proceedings, lawyers' fees*

LITERATURA

1. Benzon, I.; Vujeva, M., „Postupak u sporovima male vrijednosti. Analiza procesnih instituta u teoriji i praksi nakon Novele Zakona o parničnom postupku iz 2013.“, *Pravnik* 48, 1 (98), 2015., str. 23-52.
2. Bilić, V., „Razlozi za donošenje novele Zakona o parničnom postupku i novine u dostavi“ u Bilić, V.; Jug, J.; Katić, D.; Kontrec, D.; Sessa, Đ., „Novela Zakona o parničnom postupku iz 2013.“, Zagreb, 2013.
3. Galič, A., „The Role of the Supreme Court in Creating Precedents in Slovenian Civil Procedure“, rad dostupan na Internetu: [http://www.uv.es/coloquio/coloquio/comunicaciones/mr2gal.pdf](http://www.uv.es coloquio/coloquio/comunicaciones/mr2gal.pdf) (16.9.2017.)
4. Grbin, I., „Vrijednost predmeta spora te troškovi parničnog postupka“, *Pravo u gospodarstvu* 46:6 (2007), str. 437-492.
5. Grbin, I., „Zakon o parničnom postupku sa sudskom praksom, bilješkama, napomenama, prilogima i abecednim kazalom“, V. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Zagreb 2010.
6. Hodges, C., Vogenauerm S., Tulibacka, M., *The Costs and Funding of Civil Litigation*, Oxford, 2010.
7. Izvješću o analizi potreba obuka (APO) za cjeloživotno obrazovanje sudskih savjetnika sastavljenom od strane stranih stručnjaka za potrebe provedbe projekta Twinning IPA 2009 – HR 09 IB JH 02 “Profesionalni razvoj sudskih savjetnika te budućih sudaca i državnih odvjetnika kroz uspostavu samoodrživog sustava obuke”, datumi misije: 10-13. prosinac 2012. godine.
8. Jakšić, A., „Građansko procesno pravo“, IX. izdanje, Beograd, 2017.
9. Jelušić, D., „Neka kritička pravna promišljanja vezana uz predmet Klauz protiv Hrvatske“, *Hrvatska pravna revija*, 16:4(2016), str. 67-75.
10. Maganić, A.; Hraste, L., «Različiti oblici rasterećenja pravosuđa u Republici Hrvatskoj – trebaju li Hrvatskoj Rechtspflegeri?», *Pravnik* br. 46,1 (93), 2013.
11. Mastilović, B., „Troškovi parničnog postupka kod promjene vrijednosti predmeta spora“, *Hrvatska pravna revija* 5:9(2005), str. 91-98
12. Nyilas, A., „Simplification and acceleration of civil justice in Europe with special reference to small claims procedures“, Lambert, 2011.
13. Pavletić, S., „O troškovima parničnog postupka“, *Pravo i porezi*, 16:9(2007), str. 51-54.
14. Poznić, B. u „Građansko procesno pravo“, XI. dopunjeno izdanje, Savremena administracija, Beograd, 1989.

15. Reimman, M. (eds.), „Cost and Fee Allocation in Civil Procedure. A Comparative Study“, Ius Gentium, Comparative Perspectives on Law and Justice, 2012.
16. Sessa, Đ., „Troškovi parničnog postupka“, Pravo u gospodarstvu 55:5/2016, str. 1071-1121.
17. Šago, D., „Neki aspekti prava odvjetnika kao punomoćnika u parničnom postupku“, Zbornik Pravnog fakulteta u Splitu 49:1/2012., str. 167-188.
18. Triva, S., „Građansko procesno pravo I. Parnično procesno pravo“, Narodne novine, Zagreb, 1964.
19. Triva, S.; Dika, M., „Građansko parnično procesno pravo“, VII. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2004.
20. Ude, L., „Civilni pravdni postopek“, Ljubljana, 1988.
21. Uzelac, A., „Obvezatno odvjetničko zastupanje? Prilog diskusiji o reformi hrvatskog parničnog prava. Teorijski i komparativni aspekti“, Pravo u gospodarstvu, 37 (1998), 149-185.
22. Ustav, zakonski tekstovi, uredbe EU, odluke redovnih hrvatskih sudova i odluke Ustavnog suda, odluke Europskog suda za ljudska prava